

CRNA GORA
SKUPŠTINA CRNE GORE
Odbor za ljudska prava i slobode
Broj: 00-63-8/20-
Podgorica, 30. novembar 2020. godine

INFORMACIJA
SA PANEL DISKUSIJE NA KOJOJ SU PREDSTAVLJENI REZULTATI
ISTRAŽIVANJA “OBRASCI I STEPEN DISKRIMINACIJE
U CRNOJ GORI ZA 2020. GODINU”,
održane u Podgorici 27. novembra 2020. godine

Panel diskusija na kojoj su predstavljeni rezultati Istraživanja “Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori za 2020. godinu” održana je 27. novembra 2020. godine, onlajn putem Zoom platforme.

Panel diskusiju je organizovala NVO “Centar za demokratiju i ljudska prava” (CEDEM) u saradnji sa Savjetom Evrope.

Predstavnici nadležnih državnih organa, izvršne i zakonodavne vlasti, međunarodnih organizacija sa sjedištem u Crnoj Gori, nevladinih organizacija i medija su izrazili veliko interesovanje za učešće na Panel diskusiji koja je okupila više od 60 učesnika.

Imajući u vidu da do dana održavanja Panel diskusije nije bio konstituisan Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore 27. saziva, događaj su pratile sekretar Odbora za ljudska prava i slobode Slava Burić i saradnica u Sekretarijatu Odbora Sonja Jokić.

Uvodna obraćanja imali su: Milena Bešić, direktorica NVO “Centar za demokratiju i ljudska prava”, Hermann Spitz, šef Sektora za saradnju u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i Evgenia Giakoumopoulou, šefica operacija u Programskoj kancelariji Savjeta Evrope u Podgorici.

Uvodno izlaganje na temu “Procjena Ombudsmana o trenutnoj situaciji protiv diskriminacije u Crnoj Gori i ključnim izazovima” imala je Nerma Dobardžić, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Rezultate i ključne nalaze Istraživanja “Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori za 2020. godinu” predstavio je prof. dr Miloš Bešić, autor Istraživanja i glavni metodolog CEDEM-a.

Na panel diskusiji na kojoj je bilo riječi o ključnim nalazima Istraživanja, kao i onom šta je učinjeno u cilju rješavanja nekih od iznijetih nalaza tokom proteklih godina i o uticaju nalaza istraživanja na različite grupe, kao što su žene, LGBTIQ osobe, manjine i osobe sa invaliditetom govorili su: Božena Jelušić, poslanica u Skupštini Crne Gore, Blanka Radošević Marović, generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava, Elvis Beriša, izvršni direktor NVO “Phiren Amenca”, Danijel Kalezić, predsjednik Upravnog odbora NVO “Queer Montenegro”, Maja Raičević, izvršna direktorica NVO “Centar za ženska prava” i Milenko Vojičić, viši programski savjetnik u NVO “Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore”.

Ključne preporuke Istraživanja predstavio je prof. dr Miloš Bešić, autor Istraživanja i glavni metodolog CEDEM-a.

Završno obraćanje na skupu imala je Angela Longo, programska menadžerka u Odjeljenju za borbu protiv diskriminacije Savjeta Evrope.

Milena Bešić, direktorica NVO “Centar za demokratiju i ljudska prava” je podsjetila da je CEDEM još 2005. izradio prvi Nacrt zakona o borbi protiv diskriminacije nakon čega su uslijedili edukativno-promotivni programi o zaštiti od diskriminacije namijenjeni predstavnicima pravosuđa, državnih organa i organizacija civilnog društva. Osim toga, izrađene su brojne publikacije iz oblasti krivičnog, radnog i antidiskriminacionog zakonodavstva. 2017. godine sistemski Zakon o zabrani diskriminacije je značajno poboljšana i usklađena sa zakonodavstvom Evropske unije. Tada su preciznije definisani određeni oblici diskriminacije, usaglašena je terminologija i, između ostalog, uključeni su specifični oblici diskriminacije djece, kao i uznemiravanje putem video-nadzora, mobilnih uređaja, društvenih mreža i interneta. Koncept političke diskriminacije proširen je i na diskriminaciju po osnovu pripadnosti sindikalnim organizacijama. Definisana je i rasna diskriminacija koja je odvojena od vjerske, a diskriminacija po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije proširena je i na diskriminaciju na osnovu interseksualnih karakteristika. Bešić je saopštila da je Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom u velikoj mjeri usklađen sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom, ali je neusaglašen na nivou nacionalnog zakonodavstva. Sistem pravne zaštite od diskriminacije u Crnoj Gori obuhvata građansko-pravne, krivično-pravne i prekršajno-pravne mehanizme, kao i postupak pred institucijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i nizom drugih institucija usmjerenih na prevenciju i zaštitu od diskriminacije. Kada se izađe iz domena normativnog i institucionalnog okvira, u stvarnosti se svjedoči pojavama diskriminacije. NVO “CEDEM” duže od deceniju redovno sprovodi istraživanja koja prikazuju percepciju građana o obrascima i stepenu diskriminacije. Iako se rezultati njihovih i sličnih istraživanja najčešće tumače kao puki pokazatelji stanja, smatra da je njihova obaveza da otvore dodatni prostor za diskusiju koja će uključiti sve relevantne društvene aktere kako bi se usredsredili na uzroke i pronalaženje mehanizama za prevenciju i sprečavanje ovakvih pojava. U narednom periodu pažnju treba usmjeriti na intenziviranje saradnje i koordinaciju između organizacija civilnog društva, državnih organa, posebno pravosudnih institucija i policije, kao i lokalnih samouprava sa ciljem da se ostvari sinergija kojom bi se doprinijelo otklanjanju uzroka i stvaranju uslova za ostvarivanje ravnopravnosti u društvu. Takođe, neophodno je dodatno raditi na podizanju svijesti i edukaciji građana, ali i predstavnika institucija koje vrše nadzor nad sprovođenjem Zakona.

Hermann Spitz, šef Sektora za saradnju u Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori je saopštio da su poštovanje temeljnih prava i zaštita od diskriminacije, sa posebnim fokusom na zaštitu ranjivih grupa važan element političkih kriterijuma za članstvo u Evropskoj uniji. Države koje žele da se pridruže Evropskoj uniji moraju da prikažu rezultate u cilju zaštite integriteta i dostojanstva svih osoba i da osiguraju da se osnovna prava poštuju, kako u teoriji, tako i u praksi.

Smatra da LGBTIQ osobe zaslužuju posebnu pažnju pa će Evropska komisija prezentovati inicijativu da se proširi lista krivičnih djela EU u članu 23 Sporazuma gdje će se uključiti ona krivična djela koja targetiraju LGBTIQ populaciju. Dodatne napore je potrebno usmjeriti na edukaciju i jačanje svijesti javnosti. Takođe, neophodni su naponi da se skrene pažnja na slučajeve nasilja, govora mržnje i diskriminacije i da se preduzmu aktivnosti na njihovom rješavanju. Tradicija ne smije da se koristi kao izgovor za diskriminaciju pojedinih ranjivih grupa. Postoje ranjive grupe koje su marginalizovanije od ostalih što se može vidjeti iz indikatora istraživanja koji se odnose na pripadnike romske i LGBTIQ zajednice. Smatra da pripadnici LGBTIQ zajednice zaslužuju posebnu pažnju zbog lošeg odnosa pripadnika opšte populacije prema njima. Potrebno je adekvatno reagovati, prijavljivati, ispitivati i sankcionisati slučajeve govora mržnje ili

krivična djela prema pripadnicima ove populacije. Zaključio je da su Savjet Evrope i Evropska unija prirodni partneri koji pomažu državama u sprovođenju aktivnosti na unapređenju stanja u ovoj oblasti, a u okviru Programa *Horizontal Facility* za Zapadni Balkan i Tursku promovišu različitost i jednakost za šta opredjeljuju značajna finansijska sredstva.

Evgenia Giakoumopoulou, šefica operacija u Programskoj kancelariji Savjeta Evrope u Podgorici je saopštila da je situacija prouzrokovana pandemijom virusa korona učinila da prikupljanje podataka o diskriminaciji bude još važnije. Pandemija nije samo naglasila prethodne ranjivosti, nego je generisala nove i povećala stigmatizaciju već marginalizovanih grupa. Tokom ljeta svjedočila je slučajevima govora mržnje u Crnoj Gori što je eskaliralo za vrijeme održavanja parlamentarnih izbora. Rezultati ovog istraživanja ukazuju da je stanje slično onom koje je zabilježeno prije tri godine kada je realizovano slično istraživanje. Percepcija diskriminacije se nije mnogo promijenila u očima građana. Mržnja i mržnjom motivisani incidenti su pojačali obrasce diskriminacije i veoma je važno prepoznati govor mržnje. Istraživanje pokazuje da su institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava institucije kojima građani vjeruju i u slučaju diskriminacije zatražili bi pomoć od njih. Savjet Evrope će nastaviti da pruža podršku u pogledu izmjena zakona, politika, sprovođenju javnih kampanja, debata i sličnih aktivnosti kako bi se dodatno unaprijedilo stanje u ovoj oblasti.

Nerma Dobardžić, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je podsjetila da je period od marta 2020. godine u cijelom svijetu obilježila pandemija korona virusa. Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je djelovala proaktivno i bila prisutna kako u javnosti, tako i neposredno na mjestima od značaja za ostvarivanje ljudskih prava i sloboda. Ocijenila je da je postojećim antidiskriminacionim zakonodavstvom u Crnoj Gori postavljen temelj za unapređenje ravnopravnosti i suzbijanje diskriminacije. Međutim, pravni okvir je potrebno i dalje usklađivati sa pravnom tekovinom Evropske unije i međunarodnim standardima. Pozdravila je donošenje Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola kojim je unaprijeđen pravni okvir u oblasti ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori. Jedno od zakonskih unapređenja zbog kojeg Zaštitnik izražava posebno zadovoljstvo je izjednačavanje bračne i vanbračne zajednice Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju.

Podsjetila je da je Zaštitnik dan uoči Panel diskusije dostavio Odboru za ljudska prava i slobode Izvještaj o zaštiti od diskriminacije sa stanovišta djelovanja institucije Zaštitnika za period od 1. januara do 31. jula 2020. godine. U tom periodu Zaštitnik je u radu imao 140 pritužbi zbog diskriminacije, što je najveći broj od uspostavljanja nadležnosti Zaštitnika kao institucionalnog mehanizma za zaštitu od diskriminacije. Podsjećanja radi, za isti period 2019. godine u radu je bilo 80 predmeta, odnosno 82 predmeta u 2018. Ukazala je da su razlozi povećanja broja pritužbi višestruki i međusobno povezani. Prema njenim riječima, osim što objektivno i po samoj sadržini obraćanja ukazuju da povjerenje u instituciju Zaštitnika raste, oni mogu biti povezani sa trendom rasta diskriminacije u društvu, kao i sa osnaženošću lica u riziku od diskriminacije da ovu pojavu prijavljuju i protiv nje se bore svim raspoloživim sredstvima i mehanizmima. Ne smije se zanemariti ni uzročno-posljedična veza između diskriminacije i još uvijek aktuelne pandemije COVID-19, koja je izmijenila politike i obrasce ponašanja koji su nastali kao odgovor na nju. Saopštila je da je najveći broj pritužbi podnešen u oblasti rada i zapošljavanja, što prati trend iz prethodnih godina kada je u ovoj oblasti registrovan najveći broj pritužbi zbog diskriminacije.

U odnosu na postupke pred Zaštitnikom, a u vezi sa mjerama za suzbijanje virusa COVID-19, građani su podnosili pritužbe zbog postupanja policijskih službenika prilikom ostvarivanja vjerskih sloboda i praktikovanja vjerskih prava; nejednakog postupanja u ograničavanju prava na slobodu kretanja i javnog okupljanja, kao i povrede prava na poštovanje

privatnog života. Institucija Zaštitnika ima pojedine aktuelne predmete podnijete u vrijeme pandemije virusa COVID-19, kao što su karantin, prigovor na diskriminaciju u vršenju policijskih ovlašćenja, obezbjeđivanje javnih okupljanja, o čemu ne može dati konačna zapažanja i mišljenja jer su ti predmeti još uvijek u radu. Osvrnula se na Odluku Ustavnog suda koja je izazvala posebnu pažnju laičke i stručne javnosti, a tiče se Odluke Nacionalnog koordinacionog tijela za zarazne bolesti o objavljivanju imena lica kojima su izdata rješenja o obaveznoj samoizolaciji i podsjetila da je Ustavni sud donio Odluku kojom je ukinuo ovu odluku Nacionalnog koordinacionog tijela. Zamjenica Zaštitnika je ukazala da kriza izazvana pandemijom koronavirusa ima teške posljedice na osobe slabog imovnog stanja, ranjive grupe, osobe koje nemaju zdravstveno osiguranje i mnoge druge.

Govoreći o generalnom položaju pojedinih ranjivih grupa u Crnoj Gori, navela je da su stvorene određene zakonodavne pretpostavke za inkluziju i ostvarivanje prava na osnovu jednakosti sa drugima, ali da zakonske garancije nijesu obezbijedile da osobe sa invaliditetom žive samostalno, obrazuju se, zarađuju i učestvuju u životu zajednice u punom kapacitetu i bez barijera. Posebno zabrinjava što u kreiranju politika i prakse dominira medicinski i funkcionalni model pristupa invaliditetu, dok pristup zasnovan na ljudskim pravima još uvijek predstavlja izuzetak, što nerijetko vodi diskriminaciji i među samim osobama sa invaliditetom u odnosu na vrstu i stepen oštećenja, uzrok nastanka oštećenja i godine starosti. Koncept razumnog prilagođavanja ne primjenjuje se na način definisan Konvencijom UN o pravima lica sa invaliditetom, a za njegovo odbijanje ili poricanje nijesu propisane efikasne sankcije. Podsjetila je i na sistemsku preporuku u Mišljenju Zaštitnika koji je utvrdio diskriminatoran karakter odredbe člana 64 stav 2 Pravilnika o ostvarivanju prava na medicinsko-tehnička pomagala prema licima oštećenog vida koja se ne nalaze na formalnom (redovnom) školovanju. Nakon upućenog Mišljenja održali su sastanak sa predstavnicima Fonda za zdravstveno osiguranje i Saveza slijepih Crne Gore i tada je izražena spremnost za otklanjanje povrede. Saopštila je da se nakon usvajanja Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola, prema zapažanjima civilnog društva, intenziviralo sa uvredama, prijetnjama i govorom mržnje prema LGBTIQ zajednici, posebno na društvenim mrežama i portalima. Smatra da nadležne institucije i donosioci odluka treba da pokažu dodatan senzibilitet i da omoguće stvaranje klime punog prihvatanja LGBTIQ osoba u Crnoj Gori, dok sankcionisanje kršenja ljudskih prava ne smije zavisiti od institucionalne hrabrosti nadležnih aktera.

Prema riječima zamjenice Zaštitnika, iako je na planu uspostavljanja normativno-pravnog okvira za zaštitu prava manjina i sprovođenja politike multikulturalizma učinjen solidan pomak, pojedina pitanja i dalje ostaju otvorena. Narušavanje multietničkog i multivjerskog sklada, te etnička distanca i dalje predstavljaju veliku opasnost u crnogorskom društvu. U cilju jačanja položaja manjinskih naroda neophodna je kontinuirana primjena instituta afirmativne akcije, dosljedno praćenje realizacije mjera i aktivnosti iz strateških dokumenata, kao i osnažena uloga nacionalnih savjeta kroz izraženiju konsultativnu i predlagačku funkciju u svim pitanjima od interesa za manjinsku zajednicu.

Ključne ocjene Zaštitnika su da je za ostvarivanje ravnopravnosti neophodno efikasnije funkcionisanje mehanizama za zaštitu od diskriminacije, kao i punu primjenu antidiskriminacionog pravnog okvira od strane svih organa javne vlasti, vođenje jedinstvene evidencije o slučajevima diskriminacije u svim oblastima društvenog života i sprovođenje i praćenje relevantnih istraživanja. Institucija zapaža da je u medijima i javnom prostoru, uključujući društvene mreže, prisutan govor koji karakterišu senzacionalizam, diskriminatorni stavovi i uvredljivo izvještavanje prema pojedinim grupama u riziku od diskriminacije. Stoga će Zaštitnik posebnu pažnju posvetiti ovoj vrsti predmeta i organizovati edukacije na temu

prepoznavanja i suzbijanja govora mržnje. Takođe, podstićaće integrisanje tema koje razvijaju kulturu tolerancije, razumijevanja i uvažavanja različitosti, međusobnog poštovanja, rodne ravnopravnosti i nediskriminacije u medijima i na društvenim mrežama. Zaštitnik će intenzivirati rad na promotivnim aktivnostima radi unapređenja arhitektonske i informacione pristupačnosti i primjene univerzalnog dizajna, sa ciljem omogućavanja nesmetanog pristupa javnim objektima i površinama, prevozu, informacijama, komunikacijama i uslugama za lica sa invaliditetom, lica koja se otežano kreću i starije građane. Počevši od sopstvene web stranice, Zaštitnik će dati primjer organima javne vlasti da informacije o njihovom radu moraju biti dostupne u odgovarajućim formatima, uključujući i sadržaje internet prezentacija.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Nerma Dobardžić je naglasila da COVID virus ne diskriminiše i nema diskriminatoran karakter, ali posledice ovog virusa mogu da budu dalekosežne, a njegovi efekti mogu da dovedu do diskriminacije, jer mogu drugačije djelovati na osobe slabog imovnog stanja, ranjive grupe, nezaposlene, osobe koje nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju. Zaključila je da je zadatak svih nadležnih subjekata da preduzmu aktivnosti na smanjenju posledica koronavirusa.

Predstavljajući rezultate i ključne nalaze Istraživanja “Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori za 2020. godinu” prof. dr Miloš Bešić je saopštio da je istraživanje sprovedeno u periodu od 11. do 19. septembra 2020. godine kada su po sistemu “lice u lice” intervjuisali 1035 ispitanika. Isto je realizovano neposredno nakon parlamentarnih izbora. Podsjetio je da je prvo ovakvo istraživanje u Crnoj Gori realizovano 2010. godine. U najvećem dijelu urađeno je ispitivanje percepcije diskriminacije, ali jednim dijelom su ispitivali i stavove građana po pojedinim pitanjima. Percepcija diskriminacije je ispitivana u oblastima zapošljavanja, obrazovanja, zdravstvenoj zaštiti, radu javnih službi i kulturi. Takođe, ispitivali su diskriminaciju po polu, rodu, etničkoj/nacionalnoj pripadnosti, vjeroispovijesti, političkom uvjerenju, godinama starosti, invaliditetu i seksualnoj orijentaciji. Rezultati ukazuju da je percepcija diskriminacije najizraženija u oblasti zapošljavanja nakon čega slijedi diskriminacija u radu javnih službi koja ima dvostruko nižu procentualnu vrijednost. Takođe, građani smatraju da je najmanji problem u zdravstvenoj zaštiti i u području obrazovanja. Kada je riječ o percepciji diskriminacije u oblasti zapošljavanja, građani ocjenjuju da je ona veoma visoka i da se u poslednjih deset godina nije mijenjala. U obrazovanju je evidentno smanjene percepcije diskriminacije. Po pitanju zdravlja, ključna promjena je bila u periodu između 2017. i 2018. i građani sada smatraju da najniži stepen diskriminacije postoji u ovoj oblasti. U vezi sa kulturom, zabilježene su stabilne vrijednosti u periodu od 2010. do 2020. godine iz čega se može zaključiti da se u ovoj oblasti ništa značajno nije dešavalo.

U vezi sa percepcijom diskriminacije prema grupama, procjenjuje se da je najveći stepen diskriminacije prema Romima i Egipćanima. Slijede diskriminacija osoba sa invaliditetom i diskriminacija po godinama starosti, pa diskriminacija po političkom uvjerenju, nacionalnosti i vjeroispovijesti. Procjena diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije je rezultat mimikrije u istraživanju, a ne realnog stanja. Kada je riječ o percepciji diskriminacije po osnovu nacionalnosti i vjeroispovijesti, procjena je da je danas na nižem stepenu nego 2010. Percepcija diskriminacije po političkom uvjerenju je drastično smanjena i prof. Bešić smatra da je to efekat nedavno održanih parlamentarnih izbora. Upoređivanjem rezultata iz 2010. i 2020. godine primjećuje se smanjenje percepcije diskriminacije po političkom uvjerenju, kao i po osnovu nacionalnosti i vjeroispovijesti, a kad je riječ o diskriminaciji prema ostalim pripadnicima grupa, stanje uglavnom stagnira. Ukupno, stepen percepcije diskriminacije je na malo nižem nivou nego 2010. godine.

Kada je u pitanju stav građana prema pripadnicima LGBTIQ osoba, 30,6% ispitanika je saopštilo da ima negativan stav, 31,7% neutralan stav, pozitivan samo 5,3% i svaki četvrti ispitanik je odgovorio da nema stav. Svaki peti ispitanik se slaže sa stavom “*LGBTIQ osobe nijesu ništa bolje od kriminalaca i treba ih najstrožije kažnjavati*”, što veoma zabrinjava. Gotovo 30% ispitanika se slaže sa stavom “*Homoseksualnost je vrsta bolesti i treba je liječiti*”. Manje od 10% se slaže sa stavom da LGBTIQ osobe treba da usvajaju djecu. Može se zaključiti da građani Crne Gore imaju veoma negativne stavove prema pripadnicima LGBTIQ populacije. Kada se ovi podaci uporede sa podacima iz Evropskog istraživanja vrijednosti iz 2019. godine po pitanju stava “*Homoseksualni parovi su jednako dobri roditelji kao i svi ostali*” primjećuje se da se sa tim stavom u velikoj mjeri slažu građani Švedske, Norveške i drugih skandinavskih zemalja, a u Crnoj Gori sa ovim stavom saglasno je samo 11,7% građana, što je veoma nisko. Po pitanju socijalne distance, trećina građana Crne Gore ne želi da živi u istoj državi sa pripadnicima LGBTIQ populacije, a 8% građana ne želi da živi u istoj državi sa Romima. Po svakom aspektu distanciranja, distanca prema LGBTIQ osobama je izraženija od distance prema Romima i Egipćanima, iako su Romi i Egipćani najugroženija i najdiskriminisanija grupa u etničkom smislu u Crnoj Gori. Čak 43,4% građana Crne Gore ne želi u susjedstvu, odnosno u istoj ulici da živi sa pripadnicima LGBTIQ populacije, a 46,7% ne želi da ih ima kao saradnike na poslu. Samo 10% građana Crne Gore bi ušlo u lične bračne odnose sa pripadnicima LGBTIQ populacije. Svega 5,9% građana podržava Povorku ponosa, a svaki peti je protiv njenog održavanja, dok bi je svaki četvrti građanin Crne Gore zakonom zabranio. Crna Gora je u vrhu evropskih zemalja po socijalnom distanciranju prema homoseksualcima.

Po rezultatima Istraživanja, svaki peti građanin Crne Gore poznaje zakone koji se tiču zabrane diskriminacije, a oko 40% građana smatra da Crna Gora ulaže dovoljno napora u ovoj oblasti, s tim što se procenat nije značajno mijenjao od 2010. godine. 41,7% građana smatra da Ombudsman daje najveći doprinos u ovoj oblasti, nakon čega slijede mediji, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Vlada Crne Gore. Građani uglavnom imaju povjerenja da će ih institucije zaštititi od diskriminacije, ali je značajan broj i onih koji nemaju povjerenje. Generalno posmatrano, povećan je stepen povjerenja građana da će ih država zaštititi od diskriminacije. Građani bi se najprije obratili policiji, pa Ombudsmanu, nevladinim organizacijama i sudovima. Najveći procenat građana nije u stanju da procijeni efekat pandemije virusa COVID-19 na stepen diskriminacije.

Poslanica u Skupštini Crne Gore Božena Jelušić smatra zabrinjavajućim podatak da više od četvrtine ispitanika ne vjeruje Parlamentu što ukazuje na činjenicu da je crnogorski Parlament u prethodnom periodu izgubio kontrolnu funkciju. Indeks rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori je 55, a za Evropsku uniju 67. U prethodnom periodu u Skupštini Crne Gore nijesu adekvatno sprovedenja kontrolna saslušanja, nijesu preduzete aktivnosti da se orodne zakoni, niti je bilo kontrolnih saslušanja u domenu obrazovanja. Stoga smatra da u narednom periodu u Skupštini Crne Gore treba insistirati na održavanju kontrolnih saslušanja. Rodna različitost između muškaraca i žena je biološka, prva različitost sa kojom se suočavamo. Smatra zabrinjavajućim podatak da se u Crnoj Gori samo 4% nekretnina upisuje na žene kao vlasnike. Jedino što je ohrabruje u ovom istraživanju jeste podatak da mladi pokazuju manju distancu i manje rigidne stavove prema LGBTIQ osobama i Romima. Takođe, mladi su, zahvaljujući obrazovanju, spremniji da prihvate različitost. Smatra da poslanici treba da ulože dodatne napore u kontroli svih subjekata zaduženih za sprovođenje zakona. Čini se da je usvajanje Zakona o životnom partnerstvu lica istog pola i podrška održavanju parade ponosa bio način da se fingira podrška pripadnicima LGBTIQ populacije, a u cilju očuvanja vlasti i ekonomske moći. Zaključila je da je istraživanje

dobro dijagnostičko sredstvo, osvijetlilo je i druge probleme u društvu i predstavlja potvrdu da crnogorsko društvo u društvenom i vrijednosnom smislu stagnira.

Generalna direktorica Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović ocjenjuje da je u zakonodavnom dijelu postignuto mnogo, ali da je implementacija propisa kamen spoticanja. Pored sistemskog Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, istakla je da je Zakonom o životnom partnerstvu lica istog pola obezbijeđen visok stepen ljudskih prava i sloboda pripadnicima LGBTIQ populacije. Takođe, značajnim ocjenjuje i Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore kojim je, između ostalog, Zaštitnik definisan kao institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije. U okviru *Horizontal Facility* programa nedavno je završena Analiza primjene krivičnog antidiskriminacionog zakonodavstva u periodu od 2013. do 2018. godine, što je povezano sa periodom primjene prve Strategije za unapređenje prava LGBT osoba u Crnoj Gori i Analiza će biti dostavljena sudijama i tužiocima. Podsjetila je da Ministarstvo za ljudska i manjinska prava već devet godina sprovodi kampanje o podizanju svijesti opšte i stručne javnosti o zabrani diskriminacije. Zadovoljna je što su nastavljena istraživanja u ovoj oblasti, uz očekivanje da će rezultati pomoći u planovima za razvoj i unapređenje ljudskih prava. Iako u Crnoj Gori i dalje postoje negativne pojave u odnosu prema LGBTIQ osobama, naročito govor mržnje putem društvenih mreža, smatra da je u strateškom i zakonodavnom dijelu, ali i u svijesti građana napravljen značajan pomak.

Izvršni direktor NVO “Phiren Amenca” Elvis Beriša smatra da postoje pomaci u odnosu na prethodne godine, ali govor mržnje prema Romima i dalje je na veoma visokom nivou. Državni organi bi trebalo da budu otvoreni za sve građane, a nevladine organizacije treba da pomognu da se na određeni problem ukaže i da predlože rješenja. Međutim, državni organi su prvi akteri pred kojima bi svi trebalo da imaju potpunu slobodu, povjerenje i olakšan pristup da im se obrate. Mišljenja je da se kroz obrazovni sistem može značajno uticati na smanjenje etničke distance samim tim što će se mladim generacijama omogućiti da uče o istoriji, kulturi i jeziku Roma, čime će se doprinijeti i promjeni stavova prema ovoj populaciji. Takođe, i dalje je prisutan različit odnos prema djeci iz romske populacije i djeci iz opšte populacije, o čemu, po riječima Beriše, svjedoči i nedavno izgrađeno dječje igralište na Vrelima Ribničkim koje je mnogo manje opremljeno od sličnih igrališta u gradu. Ne može se govoriti o adekvatnom inkluzivnom obrazovanju ukoliko se djeci romske populacije ne obezbijedi prevoz do škole. Mišljenja je da bi romsku populaciju trebalo pitati o njihovim potrebama i na osnovu toga definisati politike prema Romima.

Predsjednik Upravnog odbora NVO “Queer Montenegro” Danijel Kalezić je saopštio da u situacijama kada poruke u javnom diskursu skreću udesno, ka mizoginiji, homofobiji, klerikalizaciji- to se reflektuje na LGBTIQ zajednicu tako što opšta populacija ima negativnije stavove prema pripadnicima ove populacije. Smatra da homofobija dolazi iz mizoginije i da uvijek kada su dodatno ugrožena prava žena imamo i veću homofobiju i ugoženija prava LGBTIQ osoba, kao i dodatno ugrožavanje prava ostalih grupa. Mišljenja je da je mizognija veoma izražena zbog čega zajedno moramo pronaći način da se vratimo na put jednakosti svih u društvu. U predstojećem periodu trebalo bi da uslijede izmjene i dopune seta zakona radi usaglašavanja sa Zakonom o životnom partnerstvu lica istog pola, kao i donošenje zakona o rodnom identitetu i poslanici će biti u prilici da na djelu pokažu koliko se zalažu za prava ove grupacije.

Izvršna direktorica NVO “Centar za ženska prava” Maja Raičević je istakla da žene osim što su neadekvatno zastupljene u izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, u prosjeku su i daleko siromašnije od muškaraca. Plaši se da će pandemija koronavirusa dodatno produbiti taj problem,

jer su žene u crnogorskom društvu višestruko diskriminirane. Podsjetila je da siromaštvo žena u značajnoj mjeri uslovljava siromaštvo djece i svih lica o kojima one brinu, najčešće kao samohrani roditelji. Pohvalila je reakciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore na izjave advokata Velibora Markovića i ohrabрила ga da i ubuduće postupa u sličnim situacijama. Istraživanje predstavlja evaluaciju uspjeha dosadašnjih aktivnosti u ovoj oblasti, ali i input za dalje aktivnosti u cilju unapređenja stanja. Smatra da ih posvećenost zaštiti prava jedne marginalizovane grupe ne čini borcima za ljudska prava, nego se svi zajedno moraju baviti svim ranjivim grupama radi opšteg unapređenja stanja. Zaključila je da u narednom periodu posebno treba pratiti uticaj pandemije koja doprinosi i rastu broja prijava nasilja.

Viši programski savjetnik u NVO “Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore” Milenko Vojičić smatra da bi trebalo ispitati uzroke diskriminacije prema osobama sa invaliditetom u oblasti zapošljavanja. Mišljenja je da se stepen diskriminacije poslodavaca prema licima sa invaliditetom smanjuje, ali efekti su i dalje nezadovoljavajući. Zbog nepostojanja registra osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori, država nije u mogućnosti da definiše prave politike prema osobama sa invaliditetom. Sugerisao je da se slično istraživanje sprovede među osobama sa invaliditetom, kao posebnom ciljnom grupom.

Programska menadžerka Odjeljenja za borbu protiv diskriminacije Savjeta Evrope Angela Longo smatra da bi zajednička odgovornost svih subjekata trebala da bude u oblasti obrazovanja kako bi se objasnilo koliko su važna pitanja jednakosti i različitosti. U narednom periodu treba dosta uraditi u borbi protiv govora mržnje. Naglasila je da žele da nastave debatu i sa drugim nevladinim organizacijama i da vide koji su to instrumenti kojima se može pružiti ne samo materijalna podrška za borbu protiv diskriminacije, već i da se bolje shvati kako odbraniti žrtve od mržnje, kako bolje prikupljati podatke i kako da žrtve predstave svoje slučajeve. Takođe, važnim smatra kampanje koje će doprinijeti promjeni svijesti građana. Zaključila je da svi subjekti imaju zajedničku odgovornost u rješavanju ovih izazova.

SEKRETAR ODBORA

Slava Burić